କୁହୁକ ବାସ୍ତବତା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ମନୋଜ ଦାସଙ୍କ 'ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ପ୍ରହରୀ'

ISSN -2583-147X(P)
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

ଡ. କୁନା ସୁନା

ଏଭଳି ଏକ ବିଷୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏ ସଂପର୍କରେ କିଞ୍ଚିତ କୁହାଯିବା ଉଚିତ୍ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ । କୁହୁକ-ବାସ୍ତବବାଦ (Magic Realism) ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ବିଶ୍ଳେଷିତ ହୋଇଅଛି । ମୁଖ୍ୟତଃ ଏହା ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଶୈଳୀ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଯେଉଁଥିରେ ବାସ୍ତବ ଓ କୁହୁକର ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ କୁହୁକ ମାଧ୍ୟମରେ ବାସ୍ତବତାକୁ ବା ବାସ୍ତବ ଭାବେ କୁହୁକକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ । କୁହୁକ ବାସ୍ତବବାଦର ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ପ୍ରଫେସର ମେଥ୍ୟୁ ଷ୍ଟ୍ରେଚର ମତ ଦିଅନ୍ତି ଯେ - "What happen when a detailed, realistic setting is invaded by something too strange to believe." ବାସ୍ତବ ପୃଥିବୀରେ ଅପରୂପ କଳ୍ପନାର ଗୁରୁତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ କୁହୁକ ବାସ୍ତବବାଦ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ । ବାସ୍ତବ ଜଗତର ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାରେ ଅଲୌକିକତାର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ କୁହୁକ ବାସ୍ତବବାଦର ଜନ୍ମ । ଯେଉଁଠି ସାଧାରଣ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକର ଅସାଧାରଣ ଅଲୌକିକ ରୂପ ପ୍ରତିଭାସିତ ହୋଇଥାଏ । ଯାହାଦ୍ୱାରା ପାଠକ ଅଲୌକିକତାକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିପାରେ ନାହିଁ, ବରଂ ତାହା ଯେ ବାସ୍ତବତାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସେହିଭଳି ଏକ ଭାବନା ଦୃଢ଼ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ କୁହୁକ ବାସ୍ତବବାଦର ସଂଜ୍ଞା ସଂପର୍କରେ Encyclopedia of World Literature in the Twentilth Century କୁହାଯାଉଥିବା କଥାଟି ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ - "Magic Realism, like myth, also provides an essentially synthetic or totalzing way of depicting reality. It was firmly grounded in daily reality and expressed main's astonishment before the wonders of the real world and a vision of the fantastic feature of reality."

ଅର୍ଥାତ୍ ମଣିଷର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନଯାତ୍ରାରେ ଅତି ସଚେତନ ଭାବେ କୁହୁକର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଯେଉଁଥିରେ କଥାକାର ନିଜ କଥନସ୍ପୃହାରେ କୌଣସି ବିଚ୍ୟୁତି ବିନା ହିଁ କୁହୁକକୁ ଅତି ସ୍ୱଭାବିକ ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ବାସ୍ତବତାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାଏ । ତେଣୁ କୁହୁକ ବାସ୍ତବବାଦର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶୈଳୀରେ ହିଁ ଏହାର ସାରବତ୍ତା ସର୍ବାଧିକ ଗ୍ରହଣୀୟ । ଯେଉଁଥିରେ ସ୍ରଷ୍ଟା ନିଜ ସୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ଥୂଳ ଜଗତର ଭାବ, ଭାଷା, ସତ୍ୟ, ତଥ୍ୟ, ନୀତି, ନିୟମକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ବାସ୍ତବତାକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ କୁହୁକର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥାଏ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ସ୍ରଷ୍ଟାମାନେ କୌଣସି ପାରମ୍ପରିକ ସଂଜ୍ଞାକୁ ଆଧାର ନକରି ବିଭିନ୍ନ ସତ୍ୟ, ତଥ୍ୟ, ଇତିହାସ, ଲୋକକଥା, ଫାଣ୍ଟାସୀ, ପୁରାଣର ଅନେକ ଆଖ୍ୟାନରୁ ଅଦ୍ଭୁତ ଅଲୌକିକ ସ୍ୱପ୍ନଚାରଣ ଓ କଳ୍ପନାର ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କାନ୍ଭାସ୍‌ରେ ବାସ୍ତବତାର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ । ଅନେକ ସ୍ରଷ୍ଟା ସଂପ୍ରତି ନିଜର ଆତ୍ମକଥା, ସ୍ମୃତିଚାରଣ ଡାଏରୀ ଓ ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀରେ ମଧ୍ୟ ଏହି କୁହୁକ ବାସ୍ତବତାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୋଚକ ଓ ଚମକପ୍ରଦ ଶୈଳୀରେ ପରଖିବା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

କୁହୁକ ବାସ୍ତବବାଦ (ଗବଶସମ ଜରବକ୍ଷସଗ୍ମଛ) ଭଳି ଅଭିନବ ଧାରା (ଛକ୍ସରଭୟ)ର ପ୍ରୟୋଗ ମୂଳତଃ ବିଭିନ୍ନ କଳା ବିଶେଷତଃ ଚିତ୍ରକଳା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଏହି ଧାରାର ପ୍ରୟୋଗ ଜର୍ମାନୀ (୧୯୨୦), ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ମଧ୍ୟ ଆମେରିକା (୧୯୩୦) ଏବଂ ତୃତୀୟତଃ ଲାଟିନ୍ ଆମେରିକା (୧୯୫୫)ରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ଓ କଳା କ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି । ଏହି କୁହୁକ-ବାସ୍ତବବାଦର ଅନେକ ପରିଭାଷା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ; ଯଥା- ଗବଶସମ ଜରବକ୍ଷ-ସଗ୍ମଛ, ଗବଶସମବକ୍ଷ ଜରବକ୍ଷସଗ୍ମଛ, ଗବକ୍ସଙ୍ଗରକ୍ଷକ୍ଷକ୍ଷଜ୍ଞଙ୍କଗ୍ମ ଜର-ବକ୍ଷସଗ୍ମଛ ଆଦି । ସେହିପରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଆଲୋଚକ ଏହାକୁ କଥାର କୁହୁକ, ଯାଦୁକରୀ ବାସ୍ତବବାଦ ତଥା ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ବାସ୍ତବବାଦ ବୋଲି ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି । ଜର୍ମାନୀ କଳା ସମାଲୋଚକ ତଥା କ୍ୟୁବାର ଲେଖକ ରକ୍ସବଭଛ ଜକ୍ଟଷ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଧାରା ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଇଟାଲୀୟ ଲେଖକ ଗବଗ୍ମଗ୍ମସଙ୍କକ୍ସ ଇକ୍ଟଭଗ୍ମରଙ୍କକ୍ସରକ୍ଷକ୍ଷସ ତଥା ଲାଟିନ୍ ଆମେରିକୀୟ ଲେଖକ ଗାବ୍ରିଏଲ୍ ଗାର୍ସିଆ ମାର୍କେଓ୍ୱେଜ୍‌ଙ୍କ ଭଳି ଲେଖକ ଏହି ପ୍ରୟୋଗକୁ ଏକ ସାକାର ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ବିଶେଷତଃ କୁହୁକ ବାସ୍ତବବାଦର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କୁହୁକ-ବାସ୍ତବବାଦର ଆଲୋଚନା ବେଳେ ଅତି ସଚେତନ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । କାରଣ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଓ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ କଥାସାହିତ୍ୟରେ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟିକ ସଚେତନ ଭାବେ ଏହି ଧାରାର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିବା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କଥାକାର ମନୋଜ ଦାସଙ୍କ 'ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ପ୍ରହରୀ' ଉପନ୍ୟାସର ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ କୁହୁକ-ବାସ୍ତବବାଦର ପ୍ରୟୋଗ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । କୁହୁକ-ବାସ୍ତବବାଦ (Magic Realism) ଭଳି ଧାରାକୁ ନେଇ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ ଅନେକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଶୈଳୀ (Narrative Style) । ଯାହାକୁ ଆଧାର କରି କଥାକାରମାନେ ନିଜର କଥାକୁ ରହସ୍ୟାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଧାରା ବା ଶୈଳୀର ବିଶେଷତ୍ୱକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଜାଣି ହେବ ଯେ, ବାସ୍ତବତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ହିଁ କଥାକାରମାନେ କୁହୁକର ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡିଛନ୍ତି । ସେହି କୁହୁକ ହୋଇପାରେ ସ୍ୱପ୍ନ, ମିଥ୍, ପରୀକଥା, ଭୂତପ୍ରେତ କଥା, ଦେବାଦେବୀ କଥା ତଥା ଅନ୍ୟ ଅଜଣା ଜଗତର କଥା । କିନ୍ତୁ ଏହି ସମସ୍ତ କୁହୁକମୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ହିଁ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବେ ଖଞ୍ଜି ଦିଆଯାଏ ବାସ୍ତବତା । ସେହି ଅଲୌକିକ ଓ ଅତିକାଳ୍ପନିକ କୁହୁକଗୁଡିକ ଏଭଳି କଳାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ କଥାକାରମାନେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି ଯେ, ପାଠକର ମନସ୍ଥିତିରେ ତାହା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଅବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । କଥାକାର ମନୋଜ ଦାସଙ୍କ 'ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ପ୍ରହରୀ' ଉପନ୍ୟାସରେ ସେହି ଭାବ ଓ ରୂପକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରିବ ।

ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦରୁ ହିଁ କଥାକାର ମନୋଜ ଦାସଙ୍କ କୁହୁକପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦ୍ୱାରା ବାସ୍ତବତାର ବ୍ୟକ୍ତ ଶୈଳୀକୁ ଆକଳନ କରିହୁଏ । ଉପନ୍ୟାସରେ ନିଜ ସମ୍ମାନର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଜମିଦାର ଚରଣ ଦେ ଅନେକ କୁଚକ୍ରାନ୍ତ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ସାଧାରଣ କର୍ମଚାରୀରୁ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ଜମିଦାର ହୋଇପାରିଛି । ବିଷମପୁରର ଚୌଧୁରୀ ହେବା ପାଇଁ ସେ ନିପାତ କରିଛି ଭୂୟାଁ ରାଜବଂଶକୁ । ସେଥିପାଇଁ ନୌଯାତ୍ରାର ଶୁଭଲଗ୍ନରେ ଯାତ୍ରା କରି ମଧ୍ୟ ଜଳଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଇଛି ଚରଣ ଦେର ପରିବାର ଓ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ । ଚରଣ ଦେ ନିଜ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରର ବିବାହ ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତ ରାୟଙ୍କ କନ୍ୟା ସହ ସଂପନ୍ନ କରିବା ପାଇଁ ନୌଯାତ୍ରା ଲଗ୍ନ ତିଥିରେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍ ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ମାଡ଼ି ଆସିଲା ନଈରେ ବନ୍ୟା ଓ ବିଜୁଳିରେ କମ୍ପି ଉଠିଲା ସମଗ୍ର ଭୁବନ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ହିଁ ଜଳ ଭିତରେ ନିପାତ ହୋଇଗଲେ ଚରଣ ଦେ, ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ, ସହଚର ଓ କାତଧାରୀମାନେ, କେବଳ ବର୍ତ୍ତିଗଲେ ମାଝୀ ରଘୁ । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଭରି ରହିଛି ଅନେକ କୁହୁକତା । ସୁରାପାନ କରି ନିଜ ହୋସ୍ ହରାଇଥିବା ଚରଣ ଦେଙ୍କୁ କେଉଁ କାରଣରେ ଦହଲୁଥିବା ଓ ପାଣି ଖାଉଥିବା ନୌକା ମଧ୍ୟରୁ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ଆଲୁଅ ? ସେ ଆଲୁଅଟି କ'ଣ ? ସେ ଆଲୁଅଗୁଡ଼ିକୁ କାହିଁକି ଦେଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ରଘୁ ମାଝୀ, ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ତଥା ଅନ୍ୟ ସହଚର ବା କାତଧାରୀମାନେ । ଚରଣ ଦେଙ୍କୁ ହିଁ କାହିଁକି ସେହି ଆଲୁଅ ସହ୍ୟ ହେଉ ନଥିଲା । କଥାର କଳ୍ପନାରେ କଥାକାରଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ କୁହୁକର ବର୍ଣ୍ଣନା, ଯେଉଁଠି ଚରଣ ଦେଙ୍କୁ ଆଲୁଅ ଦେଖାଗଲା, ସେଠାରେ ଆଉ କାହାକୁ ଆଲୁଅ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ପୁଣି ସେ ନୌକାକୁ ବାମପାଖକୁ ଭିଡ଼ିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ପାଖକୁ ଗଲେ କୌଣସି ନୌକା ବର୍ତ୍ତିବ ନାହିଁ । କାରଣ ସେଠାରେ ସେଇ ନଈର ଅନ୍ୟ ଏକ ଶାଖା ବାହାରିଛି ଏବଂ ପ୍ରଖର ଚୋରା ସୁଅର ପ୍ରକୋପ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଆଲୋକ ଓ ଅନ୍ଧାରର ତନ୍ଦ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ଚରଣ ଦେ କେଉଁ ଦିଗକୁ ଯିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ତାହା କହିବା ସହଜ ନୁହେଁ; ବାମ କିନାରାରେ ବିଜୁଳି ଝଟକିବା ଆଲୁଅରେ ସେ ଅନ୍ଧକାର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଚରଣ ଦେଙ୍କୁ କେଉଁ ଏକ ଧୂସର ଇମାରତ ଦେଖାଗଲା । ତାହା କ'ଣ ବାସ୍ତବ ନା ତା'ର ମନର କୁହୁକ । ଯେଉଁ ଧୂସରିତ ଇମାରତକୁ ସେ ଜଗତ ରାୟଙ୍କ କଚେରି ବୋଲି ଭାବିଥିଲେ, ତାହା ସେଠାରୁ ଆହୁରି ଦୁଇକୋଶ ଦୂରରେ ଥିଲା । ବାମ କିନାରାର ସେହି ଧୂସରିତ କୋଠା ଜଗତ ରାୟଙ୍କ କଚେରି ନୁହେଁ । ତାହା ହେଉଛି ଅତୀତର ଜମିଦାର ଭୂୟାଁଙ୍କ ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧି ଧରି ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଭୂତକୋଠି ଭାବରେ ଖ୍ୟାତ । କୋଠାକୁ ଦେଖି ଚରଣ ଦେ ଅନେକ ଅର୍ଥହୀନ କଥା କହିଗଲେ । ନୌକାରେ ଜୀବନ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ସୀମାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଚରଣ ଦେ କହିଛି- "ସେମିତି ଭୟାବହ ଆଲୁଅ ସବୁ ସେମାନେ କାହୁଁ ଯୋଗାଡ଼ କଲେ ? ଏତେ ବର୍ଷାରେ ସେ ଲିଭୁ ନାହିଁ କେମିତି ? ଆରେ, ସେ ସବୁ ଆଲୁଅ ନା ଅନ୍ଧାର ? ଅନ୍ଧାରର ମଶାଲ୍ କିରେ ? ଏହାକୁ ହିଁ ଡାହାଣୀ ଆଲୁଅ କହନ୍ତି କି ? ଧୁତ୍ତେରେ ।"

ଜମିଦାର ଚରଣ ଦେର ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ମନୋସ୍ଥିତିର ବର୍ଣ୍ଣନା ବେଶ୍ କୁହୁକମୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅନ୍ତସ୍ୱର ବାସ୍ତବ ଅଟେ । ଅତୀତରେ ଚରଣ ଦେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ସହ ଭୂୟାଁ ବଂଶର ନିପାତ କରି ନିଜେ ସାଜିଥିଲା ଜମିଦାର । ଏହି ସମସ୍ତ କୁହୁକମୟ ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ବାସ୍ତବରେ ଅବସାନ ଘଟିଲା ମାତ୍ର ପଚିଶ ବର୍ଷ ତଳେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଜମିଦାର ବଂଶ । ନଦୀଗର୍ଭରେ ସମାଧିସ୍ଥ ହୋଇଗଲେ ସମସ୍ତେ, କେବଳ ବର୍ତ୍ତିଗଲା ରଘୁ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ନାଶ ହୋଇଯିବା କଥାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ କଥାକାର ଉଭୟ କୁହୁକ ଓ ବାସ୍ତବତାକୁ ଏକତ୍ର ଯୋଡି ଧରିଛନ୍ତି: "ରଘୁ ଏହାପରେ ଆଉ କାହାରି କଣ୍ଠସ୍ୱର ଶୁଣିବାକୁ ପାଇ ନଥିଲା । ଶୁଣିଥିଲେ, ଅବଶ୍ୟ ଅଜସ୍ର ଶବ୍ଦର ସମାହାର- ଚିତ୍କାର, ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ- ପବନର ଉଦ୍ଦାମ ନିନାଦ ଭିତରେ; ଜଳ ରାଶିର ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ନୃତ୍ୟ ଭିତରେ । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ଧ୍ୱନି ମାନବିକ ନଥିଲା ଯେମିତି ।" ଏଠାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ରଘୁ ନିଜ ଜୀବନକୁ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇଯାଇଛି, କିନ୍ତୁ

ଅନ୍ୟମାନେ ନଦୀ ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟରେ ତନ୍ଦ୍ରା ତଥା କାଳ ସହ ସଂଘର୍ଷ ଲୀଳାର ବାସ୍ତବ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ କଥାକାର ଜଳରାଶି ସହ ମାନବ ଜୀବନର ଯୁଦ୍ଧର ଚିତ୍କାରକୁ ମାନବିକ ଧ୍ୱନି ନଥିଲା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ଭିନ୍ନ ଏକ ଜଗତର ସତ୍ତାକୁ ଅଭିବ୍ୟଞ୍ଜିତ କରେ, ଏହିଭଳି ଏକ ଜଗତ ଯାହା ଅଦୃଶ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଅବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ନୁହେଁ । ତନ୍ଦ୍ରାର ସେହି ଜଗତରେ ଅଶରୀରୀକ ଅପେକ୍ଷା ଅଶୀରୀର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅଧିକ । ସେହି ଜଗତ କୁହୁକ ଭଳି ମନେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ ବାସ୍ତବତା ଭିତରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

କଥାକାର ମନୋଜ ଦାସଙ୍କ 'ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ପ୍ରହରୀ'ର ଗଢ଼ଣ ଅଦ୍‌ଭୁତ, ଅଲୌକିକ, ବାସ୍ତବ-ଅବାସ୍ତବ, ତନ୍ଦ୍ରା-ଜାଗ୍ରତର ଏପରି ଏକ ଜାଲ, ଯେଉଁଠି ସମସ୍ତ ତନ୍ଦ୍ରା ବିଜଡ଼ିତ ଭାବନା-କଳ୍ପନାର ସମ୍ଭାବନା ପ୍ରକୃତ ରୂପ ବହନ କରି ଚାଲିଥିବା ଭଳି ମନେହୁଏ । ଘଟଣାକ୍ରମେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ରଘୁ ସାଜିଛି ଓଝା ବା କାଳିଶି । କଥାର ଏହି ମୋଡ଼ରୁ ଦେଖି ହେବ କୁହୁକ-ବାସ୍ତବତାର ଅଭିନବ ବର୍ଣ୍ଣନା, ଯେଉଁଠି ପ୍ରାରମ୍ଭ ହୋଇଛି ରଘୁ ସହ ତା'ର ଆଉ ଦୁଇଟି ପରବର୍ତ୍ତୀ ପିଢ଼ିର ଯାତ୍ରା । ଏପରି ଏକ ଯାତ୍ରା ଯେଉଁଠି ହୋଇଛି ତନ୍ଦ୍ରା- ଆଲୋକ, ଜୀବନ-ମୃତ୍ୟୁ ତଥା ଶରୀରୀ-ଅଶରୀରୀର କୁହୁକମୟ ଜଗତର ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣାର ଗୁମ୍ଫନ । ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଓଝା ପ୍ରଥାକୁ ଆଧାର କରି କଥାରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି ଅନେକ ଅଲୌକିକ ଘଟଣା, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ କୁହୁକ ଭରା ଘଟଣାର ମୂଳରେ ବାସ୍ତବତାର ନିଛକ ଛବି ଲୁକ୍କାୟିତ ହୋଇ ରହିଛି । ସାଧାରଣ ଜନମାନସରେ ଓଝା ପ୍ରଥା ପ୍ରତି ଥିବା ବିଶ୍ୱାସବୋଧକୁ ଆଧାର କରି କଥାକାର ଏଠାରେ ଓଝା ସଂପ୍ରଦାୟର ତିନି ପିଢ଼ିର ଶରୀର ଓ ଅଶରୀରୀ ଜଗତ ସହ ସଂପର୍କର କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ରଘୁ ଦେହରେ ଉଭା ହୋଇଛନ୍ତି ଦେବୀ ତରଙ୍ଗିଣୀ ଓ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି : "ନିପାତ ହେବାର ଥିଲା- ନିପାତ ହେବାର ଥିଲା ସେ ବଂଶ, ନିପାତ-ନିପାତ ଭୂୟାଁ ବଂଶର ଅଭିଶାପ- ଡାକିନେଲା ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ଚରଣ ଦେକୁ ମୃତ୍ୟୁର ଗହ୍ୱର ଭିତରକୁ ଗଲେ ତା'ର ଆଶ୍ରିତ ବିଚାରାମାନେ ମଧ୍ୟ । ହଁ, ସେ ନିପାତ ହେଲା ଘରୁ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବାହାରି ଥିଲା ବୋଲି । ଭୂୟାଁ ଆତ୍ମା ତୃପ୍ତ । ଅତଏବ ନର୍କପୁରୀରେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ଚରଣ ଦେର କ୍ଲେଶ ଉଣା ହେବ ।" ଠିକ୍ ସେହିଭଳି କିଛି ସମୟ ପରେ ରଘୁର ଶରୀରରେ ଭରା ନେଇଛି ଚରଣ ଦେର ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା ଓ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ ଭାବେ ଘୋଷଣା କରିଛି : "ଯଦି ମୁଁ ନିପାତ ହୋଇ ନଥାନ୍ତି, ତେବେ ଭୀଷମପୁର ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରବଳ ଅନିଷ୍ଟ ଘଟାଇ ଥାନ୍ତା... ହାଃ ହାଃ ହାଃ ।" ପ୍ରଥମେ ଦେବୀ ତରଙ୍ଗିଣୀ ରଘୁର ଶରୀରକୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ଚରଣ ଦେର ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାର ବାସ୍ତବତା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିବା ବେଳେ ଚରଣ ଦେର ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା ମଧ୍ୟ ରଘୁର ଶରୀର ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ବାସ୍ତବତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛି ।

ଘଟଣାର ପ୍ରବାହ ଅନୁସାରେ କଥାର କୁହୁକରେ ସଂଯୋଗ ହୋଇଅଛି ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ । ଯେଉଁଠି ଭୂୟାଁ ବଂଶର ନଈ କୂଳିଆ କୋଠାକୁ ଆଧାର କରି ଶୀତଳ ଯୁଦ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଚଣ୍ଡୀନଗରର ରାଜା ଜମିଦାର ମନ୍ଦରଧର ରାୟ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଜଗମୋହନ ଦିଣ୍ଡାଦାର ମଧ୍ୟରେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଆହତ ହୋଇଛି ରଘୁ । ଭୂୟାଁ ବଂଶର ସେହି ସଂପତ୍ତିକୁ ପାଇବା ପାଇଁ କେତେକ ଜମିଦାରୀ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଯାଇଛି । ତେଣୁ ସେହି ଶ୍ରାପିତ ସଂପତ୍ତିକୁ ଶ୍ରାପମୁକ୍ତ କରି ନିଜ ଅଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ରାଜା ମନ୍ଦରଧର ରାୟ ରଘୁର ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼ିଛନ୍ତି ଏବଂ ଦେବୀ ତରଙ୍ଗିଣୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ଆକାଂକ୍ଷା ପୋଷଣ କରିଛନ୍ତି । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜକୀୟ ଶୈଳୀରେ ଦେବୀ ତରଙ୍ଗିଣୀ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ରାଜା ମନ୍ଦଧର ରାୟ ବୀଷମପୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜାର୍ପଣ କରିବା ସହ ପ୍ରସାଦକୁ ନୈଶାହାର ଭାବେ ସମଗ୍ର ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କୁ ବିତରଣ କରାଯାଇଛି । ଚଣ୍ଡୀନଗରରୁ ଆସିଥିବା ବାଦକ ଦଳ କାଳିଶି ଲାଗିଲା ଭଳି ଅନୁକୂଳ ବାଦ୍ୟଧ୍ୱନୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି, କମ୍ପି ଉଠିଛି ସମଗ୍ର ପରିବେଶ । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ରଘୁନାଥ ମୁହଁ ଖୋଲିଛି ଓ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି ବାଦ୍ୟ ଧ୍ୱନି । କେବଳ ପବନ ଧ୍ୱନିରେ ଭାସି ଉଠିଛି ରଘୁନାଥର ଘୋଷଣା :

"ମଙ୍ଗଳ ହେବ, ହେବ ମଙ୍ଗଳ ତୋର, ଆରେ ରାୟ / ନେଇ ଯା ଏ ମୁଲକ । ମୋ ପାଇଁ ବନେଇ ଦେ ମନ୍ଦିର ।" ଏହା ପରେ କିଛି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନୀରବ ରହି ରଘୁ ପୁଣି କହି ଉଠିଲା : "ହଜାର ବର୍ଷ, ଦେଢ଼ ହଜାର ବର୍ଷ ଧରି ମୁଁ ଏଠି ପଡ଼ିଛି । ମନ୍ଦିର କରିଦେ ରାୟ ପୁଅ, ମନ୍ଦିର କରି ଦେ ।"

ଦେବୀଙ୍କ ଏହି ବାର୍ତ୍ତା ଘୋଷଣା କରି ରଘୁନାଥ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଅନେକ ଚିକିତ୍ସା ଓ ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ଔଷଧରେ କୌଣସି ଉପଶମ ଫଳପ୍ରଦ ହୋଇନାହିଁ । ପରିଶେଷରେ ବୈଦ୍ୟେ ଠାବ କରି ସୂଚନା ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ରଘୁନାଥକୁ କୌଣସି ଭୂତ-ପ୍ରେତ ନୁହେଁ, ଏକ ମନ୍ଦଶକ୍ତି ପେଶି ଦିଆଯାଇଛି, ପ୍ରାଣରେ ମାରି ଦେବା ପାଇଁ । ତେଣୁ ରାଜା ରାୟ ଅବିଳମ୍ବେ ନିଜ ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ ଓଝା ମଙ୍ଗଳ ଦାଶଙ୍କୁ ଆଣିବା ପାଇଁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଭାଗ୍ୟବଶତଃ ସେ ପାଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ଗୁରୁ ଭୈରବ ଓଝାଙ୍କୁ । କାରଣ ସମଗ୍ର ଅଂଚଳରେ ଭୌରବ ଓଝା ଥିଲେ ଜଣେ ଚଳପ୍ରଚଳ କରୁଥିବା କିମ୍ୱଦନ୍ତୀ ପୁରୁଷ ଭାବେ ଖୁବ୍ ପରିଚିତ । ସେ ସେଠାରେ ପହଂଚି ସ୍ଥିତି ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ଯେପରି ରଘୁନାଥର ଉପଶମ କରିଲେ, ତାହା ବେଶ୍ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ । ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରିରେ ରଘୁନାଥର ପୁତ୍ର ଶମ୍ଭୁନାଥ ଓ ଭୌରବ ଓଝା ବିଷମପୁରର ଶହ ଶହ ବର୍ଷର ଏକ ବିଲୟ ପ୍ରାୟ ଦୁର୍ଗରେ ପହଂଚି ଥିଲେ । ଯେଉଁଠି ଥିଲା ଅଜସ୍ର ବୁଦା, ଗୁଳ୍ମଲତା ଏବଂ

ତାହାଥିଲା ବିଲୁଆ, କୋକିଶିଆଳଙ୍କ ଚରାଭୂଇଁ । ସେଠାରେ ପଡିରହିଥିଲା ଜଣେ ମଣିଷ, ତା' ଦେହରେ ରହିଥିଲା ଏକ ଧଳା ଚଦର । ସେଠାରେ ସେ ଯେପରି ଓଝାଙ୍କୁ ହିଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲା । ଓଝାଙ୍କୁ ଦେଖିବା କ୍ଷଣି ଦୁଇ ପାଦକୁ ଧରି ସେ ନିଜର ପ୍ରାଣଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ଓ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣକ ଥିଲା ଓଝାଙ୍କ ପଞ୍ଚଶିଷ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ଦାଶ । ଓଝା ଭୈରବ ଶହ ଶହ ବର୍ଷର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଭୂତ କୋଠିକୁ ଠାବ କରି ସେଠାରେ ମଙ୍ଗଳ ଦାଶକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଘଟଣାଟି ଏକ କୁହୁକ ଭଳି ମନେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ରଘୁନାଥଙ୍କ ଅସୁସ୍ଥତାର ବାସ୍ତବତା ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଘଟିତ ହୋଇଅଛି । ମଙ୍ଗଳ ଦାଶ ହିଁ ରଘୁନାଥର ଏହି ଗୁରୁତର ଅବସ୍ଥାର କାରଣ, ରାୟଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସଭାଜନ ହେବାରୁ ବଂଚିତ ହୋଇ ସେ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଏପରି ଅମାନବିକ କର୍ମ କରିଥିଲେ । ଅପରପକ୍ଷରେ ସେ ରାଜା ରାୟଙ୍କ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଦିଣ୍ଡାଦାରଙ୍କ ସହ ମିଶି ରଘୁନାଥକୁ ପ୍ରାଣରେ ମାରିଦେବା ପାଇଁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର 'ବାଣ'ର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ସମୟରେ ରଘୁନାଥ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାହା ରଘୁନାଥର କୌଣସି କ୍ଷତି ନ ଘଟାଇ ଫେରି ଆସିଥିଲା । ନିଜେ ପ୍ରେରଣ କରିଥିବା ବାଣର ପ୍ରକପରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରି ମଙ୍ଗଳ ଦାଶ ନିଜର ସବୁଠାରୁ ମାରାତ୍ମକ ଅସ୍ତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ କରି ରଘୁନାଥକୁ ପେଶି ଦେଇଥିଲା । ଯାହାଦ୍ୱାରା ରଘୁନାଥର ମୃତ୍ୟୁ ହେବ ଏବଂ ରାଜା ରାୟ ଏହି ଘଟଣାକୁ ଅଶୁଭ ମନେ କରି ଏହି ତାଲୁକରେ ମନୋନିବେଶ କରିବେ ନାହିଁ, ଫଳରେ ଦିଣ୍ଡାଦାର ଏହି ତାଲୁକକୁ ନିଜ ଅଧୀନସ୍ତ କରିପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ମଙ୍ଗଳ ଦାଶର ଏହି କୁଚକ୍ରାନ୍ତକୁ ଓଝା ଭୈରବ ଅତି ଚମତ୍କାର ଭାବେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣାଧିନ କରି ପାରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ରଘୁନାଥକୁ ମାରିବା ପାଇଁ 'ବାଣ'ର ପ୍ରୟୋଗ ତଥା ସେହି 'ବାଣ'ର ପ୍ରତିକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରେରଣାକାରୀ ହିଁ ଆହତ ହେବା ଆଦି ଘଟଣା ଏବଂ ଓଝା ଭୈରବଙ୍କ ସମସ୍ତ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର କୁହୁକ ଭଳି ମନେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଘଟଣା କ୍ରମେ ଅବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନପାରେ, କାରଣ ଏହି ସମସ୍ତ କୁହୁକର ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟରେ କଥାକାର ବେଶ୍ କଳାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ସଂପତ୍ତି ପାଇଁ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ଯୋଜନା ଓ ମଣିଷ ମଧ୍ୟରେ ଜାତ ହୋଇଥିବା ଈର୍ଷାପରାୟଣତାର ବାସ୍ତବ କଥାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ।

'ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ପ୍ରହରୀ' ଉପନ୍ୟାସର ଅନେକ ଘଟଣା କୁହୁକ ଭରା ଏବଂ ସେସବୁ ଘଟଣାରେ ରହିଛି ବାସ୍ତବତାର ଅବସ୍ଥିତି । କଥାକାର ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରାମାଣିକ ବାସ୍ତବତାକୁ ଉପନ୍ୟାସରେ ଅତିକଳାତ୍ମକ ଢଙ୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାର ଜଣେ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ ଭାବେ ଚିତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି ଓଝା ଭୈରବଙ୍କୁ ଏବଂ ରଘୁନାଥର ଶରୀର ଏବଂ କଣ୍ଠକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ବିଭିନ୍ନ ସତ୍ତାଙ୍କ ସତ୍ୟତା ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି । ରଘୁନାଥର ବଂଶର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପିଢ଼ି ଶମ୍ଭୁନାଥ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛନ୍ତି ସେହି ଦୁନିଆ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ । ଯେଉଁଠି ଜାଗ୍ରତ- ତନ୍ଦ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ଖେଳିଯାଏ ଅନେକ ଅସ୍ୱଷ୍ଟ ଛାୟା ଓ ସେମାନଙ୍କ କରାମତି । ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ସେହି ସମସ୍ତ ସତ୍ତାଙ୍କ ସହ ଯୋଗସୂତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରିବାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ହେଉଛି ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର । ସେଥିପାଇଁ ଶମ୍ଭୁନାଥ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ସୁପରିଚିତ ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭୈରବ ଓଝାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ । ଗୁରୁ ଭୈରବ ଭଳି ସୁଦକ୍ଷ୍ୟ ତଥା ଆକର୍ଷଣୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ରହି ସେ ଅନେକ ଅମୂଲ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଓଝା ଭୈରବଙ୍କ ସହିତ ରହି ସେ ଜାଣି ପାରିଥିଲେ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ଓ ତନ୍ଦ୍ରା ଜଗତରେ ଶରୀରୀ ତଥା ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତାଙ୍କ ଭୂମିକା । ଘଟଣାକ୍ରମେ ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଏହି ସଂପର୍କରେ ଜଡ଼ିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଅନେକ କୁହୁକ ବାସ୍ତବପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣାବଳୀ । ଦିନକର ଘଟଣା ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରରେ ଶ୍ମଶାନରେ ବୁହା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା କାଳନାଗ ଦଂଶନରେ ମୃତ୍ୟୁଲାଭ କରିଥିବା ଜଣେ ଯୁବକର ମରଶରୀର, କୌଣସି କାମରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରୁଥିବା ଭୈରବ ଓଝା ଓ ଶମ୍ଭୁନାଥ କିଛି କ୍ଷଣ ସେଠାରେ ଅଟକି ଗଲେ ଏବଂ ଭୈରବ ଓଝା ଶବଟିକୁ ତଳେ ରଖିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଲଣ୍ଠନ ଆଲୁଅରେ ସେ ମୃତ ଯୁବକର ମୁହଁକୁ ନିରୀକ୍ଷିଲେ, କିଛି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ତା' ଛାତିରେ ହାତ ରଖି କିଛି ସମୟ ନିକଟରେ ବସି ରହିଲେ । ଶେଷରେ ସେ ଯୁବକର ଡାହାଣ ପାଦ ଯେଉଁଠି କଳାନାଗ ଦଂଶନ କରିଥିଲେ, ସେଠାରେ ହିଁ ଓଝା ଦୁଇ ପାପୁଲି ରଖି ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମନ୍ତ୍ରର ତରଙ୍ଗ ଯେପରି ଅନ୍ଧକାରରେ ତରଙ୍ଗାୟିତ ହୋଇଗଲା । ମନ୍ତ୍ରପାଠ, ପାଣିସିଂଚା ତଥା ମୁହଁରେ ଗଦପାଣି ମଧ୍ୟ ଦିଆଗଲା । ଏହି ସମସ୍ତ ବିଧି ପାଳନ କରି ଓଝା ପ୍ରାୟ ଏକ ଘଡ଼ିକାଳ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ରହିଲେ । କିଛି ସମୟ ପରେ ପାଖ ବୁଦା ଭିତରକୁ କିଛି ଘୋଷାରି ଘୋଷାରି ଯିବାର ଶବ୍ଦ ହେଲା, ଏହା ଦେଖି ଓଝା ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତ ମନେ ହେଲେ ଏବଂ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି କିଛି ଚାଉଳ ଅନ୍ଧକାର ବୁଦା ଉପରକୁ ବିଂଚି ଦେଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ହିଁ ଯୁବକ ମଧ୍ୟରେ ସଂଚରିଗଲା ପ୍ରାଣ । ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରୁ ଫେରି ଆସିଲା ଯୁବକ । ଏଠାରେ ଭୈରବ ଓଝା ନିଜ ମନ୍ତ୍ର ବଳରେ ଯୁବକକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଥିବା ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତାକୁ ଅତି ଦୁର୍ବଳ କରି ଦେଲେ, ଯାହା ତା' ଶରୀରରୁ ବାହାରି ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବେ ଘୋଷାରି ଘୋଷାରି ବୁଦା ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଯୁବକର ମାଆଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା ଛଳରେ କହିଥିଲେ ଯେ : "ଜୀବନ ଥିଲା; ବଡ଼ ଗହୀରକୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲା" ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁବକର ପ୍ରାଣ କୌଣସି ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତାଦ୍ୱାରା କବଳିତ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାକୁ ମୁକୁଳାଇବାରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ ଭୈରବ ଓଝା । କଥାକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାଳ ନାଗ ଦଂଶିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରାଣ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଏବଂ ତା' ଶରୀର ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତାକୁ ନିଷ୍କୃତ କରିବା ଏବଂ ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ସତ୍ତାର ଘୋଷାରି ହୋଇ ବୁଦାକୁ ଯିବା ଶବ୍ଦ ଆଦି ଘଟଣା କୁହୁକ ମନେ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଏଥିରେ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ

ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାର ବାସ୍ତବିକ ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି ।

କଥାର ପ୍ରବାହରେ ଏଠାରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଯାଇଛି ଅନ୍ୟ ଏକ କୁହୁକ ବାସ୍ତବତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା । ପାହ୍ୟା ମୋହାଗ୍ରସ୍ତ ଦାରୋଗା ଡୁବେଇ ନିଜର ଅହଂରେ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା ତଥା ଓଝା ଭୈରବଙ୍କୁ ଅସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ନିଜର ଅସୁସ୍ଥ ଗର୍ଭବତୀ ପତ୍ନୀର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ସହରରୁ ଆଣିଛି ନକଲି ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ । କଲିକତାରୁ ଆସିଥିବା ନକଲି ଡାକ୍ତର ବିଜ୍‌ଲି ସେନ୍‌ର ମର୍‌ଫିନ୍ ଇଂଜେକ୍ସନ୍ ଦ୍ୱାରା ଦାରୋଗାର ରୋଗିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଚିରନିଦ୍ରାକୁ ଚାଲିଗଲା । ଗର୍ବ, ଅହଂ ଓ ଅମାନବିକତା ଆଚରଣ ତଥା ଚିନ୍ତାଧାରା ହେତୁ ଦାରୋଗା ଚିରଦିନ ପାଇଁ ହରାଇଥିଲେ ନିଜର ତୃତୀୟ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ । ଏହି ଘଟଣା ପରବର୍ତ୍ତୀ ମୂହୁର୍ତ୍ତରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଦାରୋଗା ସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କ ଭଳି ଆଚରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା, ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ ଗାଁ ଲୋକେ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ ଓଝା ଭୈରବ ନିକଟକୁ । ଦାରୋଗାର ଏହି ଅବସ୍ଥାର ଉପଶମ ପାଇଁ ଭୈରବ ଓଝା ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଶିଷ୍ୟ ଶମ୍ଭୁନାଥକୁ । ତିନିମାସ କାଳ ଏକ ହଜାର ଆଠଥର ଜପ କରି ସେଥିରେ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିବା ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ କରି ଦାରୋଗାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଥିବା ଦୁଃଖିନୀ ପ୍ରେତାତ୍ମାକୁ ଠାବ କରି ପାରିଥିଲେ ଶମ୍ଭୁନାଥ । ଦାରୋଗାର ଶରୀରକୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲା 'ଲଳିତା', ଦାରୋଗାର ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ୍ନୀ । ଯାହାର ହଜିଯାଇଥିବା ସମ୍ବାଦ ସମଗ୍ର ଗାଁରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଦାରୋଗା ପାହ୍ୟା ମୋହରେ ନିଜ ପତ୍ନୀ ଲଳିତାକୁ ପରଶି ଦେଇଥିଲା ବଡ଼ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ । ଲଳିତା, ବଡ଼ବାବୁଙ୍କ ଶାରୀରିକ ତୃଷ୍ଣାକୁ ନ ମେଣ୍ଟାଇ ସେଠାରୁ ନିଜକୁ ନିବୃତ୍ତ କରି ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ ଦୌଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ଡୁବେଇ ଦାରୋଗା ସ୍ୱହସ୍ତରେ ନିଜ ପତ୍ନୀର ହତ୍ୟା କରି ନିଜ ଘରର ପଛପଟ ପୋଖରୀ ବନ୍ଧରେ ପୋତି ଦେଇଥିଲା । ଦାରୋଗା ଡୁବେଇର ଏହି ବାସ୍ତବ ଛବି ବେଶ୍ କୁହୁକମୟ ଶୈଳୀରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସରେ କଥାକାର ମନୋଜ ଦାସ ଚିତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି । ଦାରୋଗା ଡୁବେଇର ଅପରାଧ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିବାର କୌଣସି ସମ୍ଭାବନା ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଲଳିତାର ହତ୍ୟାକାରୀ ଦାରୋଗା ଡୁବେଇର ସତ୍ୟତା କୌଣସି ଶରୀରଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଘଟ ନହୋଇ, ତା'ର ବାସ୍ତବତାକୁ ପ୍ରଘଟ କରିଛି ଲଳିତାର ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା । ଏଠାରେ କଥାକାର ସଚେତନ ବା ଅସଚେତନ ଭାବେ ଏକ ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା ଦ୍ୱାରା ଅତିକଳ୍ପନା (ଫାଣ୍ଟାସୀ) ବା କୁହୁକ (ମ୍ୟାଜିକ୍) ମାଧ୍ୟମରେ କଥାର ଘଟଣାରେ ବାସ୍ତବତା ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହା ନା କଳ୍ପନା ନା ମ୍ୟାଜିକ୍; ଏହା ଥିଲା ଅଦୃଶ୍ୟ ଜଗତର ଘଟଣା; ଯାହା ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ଲାଗେ ପ୍ରତ୍ୟୟହୀନ । ସେଇ କଥାଟି ମନୋଜଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଅଧିକ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଦାରୋଗା ନିଜେ କରିଥିବା ଅପରାଧ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ନୁହେଁ, ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଉଭାଥିବା ଲଳିତାର ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ । ଏଠାରେ ବାସ୍ତବତା ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଛି, ହେଲେ ସେହି ବାସ୍ତବତାର ପଥ ଓ ମାଧ୍ୟମ ବେଶ୍ କୁହୁକ ବିଜଡ଼ିତ । ଶମ୍ଭୁନାଥ ଅର୍ଜିତ ଗୁରୁଜ୍ଞାନ ତଥା ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଫଳରେ ଲଳିତାର ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା ଡୁବେଇ ଦାରୋଗର ଶରୀରକୁ ନେଇ ଚାଲିଲା ସ୍ୱବାସ୍ତବତାର ପଥରେ, ସେହି ଅନ୍ଧକାର ରାତ୍ରୀର ଅଦ୍‌ଭୁତ ତନ୍ଦ୍ରାପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାତ୍ରାର ଯାତ୍ରୀ ଥିଲେ ସ୍ଥୂଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମାତ୍ର ଚାରିଜଣ ଡୁବେଇର ମାଆ, ଡୁବେଇ, ଓଝା ଭୈରବ ଓ ଶମ୍ଭୁନାଥ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲେ ମୋଟ ପା*ଟି ସତ୍ତା, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଡୁବେଇର ଶରୀରକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଥିଲା ଲଳିତାର ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା । ଏହି କୁହୁକମୟ ଯାତ୍ରାରେ ଅଶରୀରୀ ଲଳିତାର ସତ୍ତାର ଅଙ୍ଗୁଳିନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପରିଚାଳିତ ହେବା ଭଳି ସମସ୍ତେ ଗାଁର ବିଲ-ବାଡ଼ି, ପୋଖରୀ, ଶିଆଳମାନଙ୍କ ନାଦକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପହ*ଥିଲେ ଡୁବେଇର ବାସଗୃହର ପୋଖରୀ କୂଳର ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଭୂମିରେ । ହଠାତ୍ ଅଟକି ଯାଇଛି ଡୁବେଇ ଓ ବସି ପଡ଼ିଛି ସେଠାରେ, ଯେଉଁଠି ସେ ଗୋପନରେ ପୋତି ଦେଇଥିଲା ନିଜ ପତ୍ନୀକୁ ହତ୍ୟା କରି । ଲଳିତାର ଆତ୍ମା ନିଜର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ନିଜେ ପଥ ଉନ୍ମୋଚନ କରି ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରାଇବାରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲା । ଏହିଭଳି କୁହୁକ ଶୈଳୀରେ ଡୁବେଇ ଦାରୋଗାର ବାସ୍ତବ ଛବି ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ଓଝା, ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ବା ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା ଉପରେ ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତାର ଆଶ୍ରୟ ଆଦି କୁହୁକ ଭଳି ମନେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି କୁହୁକର ଅନ୍ତସ୍ୱର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବାସ୍ତବ ।

ସେହିଭଳି ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଏଠାରେ ଅବତାରଣା କରାଯାଇପାରେ । ଉପନ୍ୟାସରେ ଶମ୍ଭୁନାଥଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୁଣ୍ଡରୀକ ଓ କୁମୁଦିନୀ ମଧ୍ୟରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା ଗଭୀର ପ୍ରେମ ସଂପର୍କ । କିନ୍ତୁ ଶମ୍ଭୁନାଥ ବିରୋଧ କରିଥିଲେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପିତ ହୋଇଥିବା ଏହି ପ୍ରେମକୁ । ଫଳରେ ପୁଣ୍ଡରୀକକୁ ତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ କରି ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଦେବୀମାଆଙ୍କଠାରେ ମାନସିକ କରିଥିବା ଶମ୍ଭୁନାଥ, ତାକୁ କୁମୁଦିନୀଠାରୁ ଦୂର ବାରାଣସୀ ଚନ୍ଦ୍ରଦୀପ ନିକଟରେ ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସ୍ୱୟଂ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ପୁଣ୍ଡରୀକଙ୍କ ସେଠାରେ ରହଣୀ ସମୟରେ ଘଟିଛି ଏକ ଅଦ୍‌ଭୁତ ଘଟଣା । ସେଠାରେ ପୁଣ୍ଡରୀକ ସାକ୍ଷାତ କରିଛନ୍ତି ଅଧ୍ୟାପକ ଷ୍ଟିଭେନ୍‌ସନ୍ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ସହକାରୀ ତଥା ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ । ଜଣେ ଭାରତୀୟ ଓ ଅନ୍ୟଜଣେ ଇଂରେଜ, ଭାରତୀୟ ଯୁବକ ପ୍ରଦୀପ ଶେଠ୍ ଓ ଯୁବତୀ ରୁବି । ସେମାନେ ସେଠାକୁ ଆସିଥିଲେ ବୌଦ୍ଧତନ୍ତ୍ର ଏବଂ ହିନ୍ଦୁତନ୍ତ୍ର ସଂପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରିବା ପାଇଁ । ବାରାଣସୀରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ତାଙ୍କର ଦୁଇଜଣ ସହକାରୀ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଯେଉଁ ଛୋଟ କୋଠା ଭଡ଼ା ନେଇଥିଲେ, ସେହି ଗୃହର ଗୃହସ୍ୱାମୀ ମହେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ଶିବୁ ଇହଲୋକ ତ୍ୟାଗ କରିସାରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ରେଙ୍ଗୁନ୍‌ରୁ ଆସିଥିବା ଗୃହ ମାଲିକଙ୍କ

ଶାଳକଙ୍କ ପୁତ୍ର ଲିଲୁ, ମହେନ୍ଦ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ମାଆ, ବାପା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରି ଅନେକ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଲିଲୁର ଏହିଭଳି ବ୍ୟବହାର ପ୍ରତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ, ତାକୁ ଲିଲୁର ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପ୍ରଭାବ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରୁଥିଲେ ସମସ୍ତେ ।

କଥାକାର ମନୋଜ ଦାସ ଅତି କଳାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ଏଠାରେ କଥା ମଧ୍ୟରେ କୁହୁକ ଓ ବାସ୍ତବତାକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ କଥାକାର ସଂଯୋଗ କରିଛନ୍ତି ତନ୍ଦ୍ରା ବିଜଡ଼ିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରେକ୍ଷା ଯେଉଁଥିରେ କୁହୁକକୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ବାସ୍ତବତା ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ଲିଲୁ ଯେତେବେଳେ ଇହଲୋକ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବା ଶିବୁ ଭଳି ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲା ଓ ଶିବୁର ମାଆବାପାଙ୍କୁ ନିଜର ମାଆ-ବାପା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିଥିଲା, ଫଳରେ ତା'ର ଏପରି ବ୍ୟବହାର ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପ୍ରଭାବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ସମସ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି ଯେ, ଲିଲୁ ହେଉଛି ମହେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶିବୁର ପୁନର୍ଜନ୍ମର ସଂସ୍କରଣ । ଏଠାରେ ଏହି ପୁନର୍ଜନ୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଅତିକଳ୍ପନା ଭଳି ମନେ ହୋଇଥାଏ । ମୃତ୍ୟୁଲୋକକୁ ଚାଲିଯାଇଥିବା ମଣିଷର ଅନ୍ୟ ଏକ ସଂସ୍କରଣ, ଏହା ସ୍ଥୂଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅସମ୍ଭବ ମନେ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ଜଗତରେ ଏହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭବ ଓ ବାସ୍ତବ ଭାବେ ଏଠାରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ପୁଣ୍ଡରୀକ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ, ଏହା ଲିଲୁର ପୁନର୍ଜନ୍ମର ପ୍ରଭାବ ନୁହେଁ ବରଂ ଅଶରୀରୀ ଶିବୁର ପ୍ରାଣସତ୍ତା କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ବା ବାସ୍ତବତାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଘଟ କରିବା ପାଇଁ ଲିଲୁକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଥିଲା । ଲିଲୁର ଶରୀରକୁ ଆଧାର କରି ଶିବୁର ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା ଭାନୁ କକା ତା'ର ଗଳା କାଟି ହାରଟି ଲୁଟି ନେଇଥିବା ବାସ୍ତବତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଲିଲୁ 'ଭାନୁ କକା'ଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବା ଓ ଶିବୁ ସହ ଘଟିଥିବା ଦୁର୍ଘଟଣା ସଂପର୍କରେ ସଠିକ୍ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଆଦି ଘଟଣାବଳୀ କୁହୁକମୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାର ଅନ୍ୟ ଏକ ସୁଦୃଢ଼ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଯେଉଁଠି ଶିବୁର ଆତ୍ମା ନିଜକୁ ନ୍ୟାୟ ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲା ବାସ୍ତବତା, କିନ୍ତୁ ସେହି ବାସ୍ତବତା ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ମାଧ୍ୟମଟି ଥିଲା କୁହୁକମୟ । ବାସ୍ତବରେ ଭାନୁ କକା ଭଳି ନୃସଂଶ ମଣିଷ ଶିବୁର ଗଳାକାଟି ହତ୍ୟା କରି ତା'ର ହାର ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନେଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମୃତ ଶିବୁର ଆତ୍ମା ଲିଲୁର ଶରୀରକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ନିଜ ସହ ବିତି ଯାଇଥିବା ଅସଲ ବାସ୍ତବତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲା । ତେଣୁ କୌଣସି ଆତ୍ମା ବା ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା ଏକ ଶରୀରୀ ସତ୍ତାକୁ କବଳିତ କରିବା କୁହୁକ ଭଳି ମନେହେଲେ ହେଁ ତନ୍ତ୍ରର ଜଗତ ପାଇଁ ଏହା ସତ୍ୟ ଅଟେ ।

ଉପନ୍ୟାସର ଅନ୍ତିମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ କଥାକାର ସଂଯୋଗ କରିଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଲୌକିକ କୁହୁକ ବାସ୍ତବତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧ୍ୟାୟ । ଯେଉଁଠି ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ପୁଣ୍ଡରୀକ ବାରାଣସୀ ଚନ୍ଦ୍ରଦୀପଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ଭୀଷମପୁରରେ ସଦାସର୍ବଦା ପାଇଁ ଇହଲୋକ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ପୁଣ୍ଡରୀକର ବାଲ୍ୟକାଳର ସାଥୀ ତଥା ତା'ର ପ୍ରିୟ କୁମୁଦିନୀ । ଜ୍ୱରଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ କୁମୁଦିନୀ ଯେ ଆଖି ବୁଜି ଦେବାର ସୂଚନା ମିଳିଥିଲା ପୁଣ୍ଡରୀକକୁ । ପୁଣ୍ଡରୀକର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭାନୁ, କୁମୁଦିନୀର ଦେହତ୍ୟାଗ ଓ ଶମ୍ଭୁନାଥର ଅସୁସ୍ଥତାର ସମ୍ବାଦ ନେଇ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ ବାରାଣସୀ । ପୁଣ୍ଡରୀକ ବାରାଣସୀଠାରେ ଗୁରୁଭାଇମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଭୀଷମପୁର ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଯାତ୍ରାବେଳେ ହିଁ ଭାନୁଠାରୁ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଥିଲେ ସବୁ ଘଟଣାର ବାସ୍ତବତା । କୁମୁଦିନୀର ବିୟୋଗରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ପୁଣ୍ଡରୀକ । ଏହିଭଳି ମାନସିକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ କିଛିକାଳ ଅତିବାହିତ କରିବା ପରେ ପୁଣ୍ଡରୀକ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ଓଝା କର୍ମକୁ । ଏକଦା ପୁଣ୍ଡରୀକ, କାକଳି ନାମକ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଛନ୍ତି କୌଣସି ମହିଳାର ଶରୀରରୁ ପ୍ରେତାତ୍ମାର ନିଷ୍କାସନ ନିମନ୍ତେ । ପୁଣ୍ଡରୀକଙ୍କ ସହ ଭାନୁ ଓ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଭୀଷମପୁରକୁ ଆସିଥିବା ଯୁବତୀ ରୁବି ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ସାଥିରେ । ନିଜ କର୍ମ ସମାପନ କରି ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କାଳରେ ଘଟିଯାଇଛି ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକର ଘଟଣା । ଭୀଷମପୁର କୋଠାକୁ ଅତିଥିଭାବେ ଆସିବା ପରଠାରୁ ହିଁ ରୁବି ଅନ୍ୟ ଜଗତର ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା ଓ ବିଶେଷ ଭାବରେ କୁମୁଦିନୀ ସହ ଜଡ଼ିତ ସମସ୍ତ କଥା ଜାଣିବା ପାଇଁ ବେଶ୍ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ରୁବିର ଏହି ଆଗ୍ରହ ଫଳରେ ସେଦିନ କାକଳି ଗ୍ରାମରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କାଳରେ ଶ୍ମଶାନରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ପ୍ରାୟ ହୋଇଯାଇଥିଲା କୁମୁଦିନୀର ଶରୀର; ସେଠାରେ ହିଁ ଅଟକି ଯାଇଥିଲା ରୁବିର ପାଦ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ପୁଣ୍ଡରୀକକୁ ଚମକାଇ ଦେଲା ରୁବିର ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ 'ପୁଣ୍ଡୁଭାଇ' ସମ୍ବୋଧନ, କାରଣ କେବଳ କୁମୁଦିନୀ ହିଁ ତାକୁ ଠିକ୍ ଏହିଭଳି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲେ । ପୁଣ୍ଡରୀକ ଫେରି ଚାହିଁବା ବେଳେ ରୁବି ବସି ପଡ଼ିଥାଏ କୁମୁଦିନୀ ଓ ତା'ର ବିଧବା ମାଆ ସତୀ ଏକଦା ବାସ କରୁଥିବା ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଓ ଧ୍ୱଂସପ୍ରାୟ ଗୃହ ସାମ୍ନାର ଖଣ୍ଡିଏ ପଥର ଉପରେ । ତା'ର ଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ ଶ୍ମଶାନ ଆଡ଼େ । ରୁବି କାନ୍ଦୁଥିଲା ଏବଂ ହସୁଥିଲା ଓ ଧ୍ୱସ୍ତମାନ କୁଡ଼ିଆ ଭିତରକୁ ପୁଣ୍ଡରୀକକୁ ଟାଣିନେଇ ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ବସିପଡ଼ି ଚଟାଣ ଉପରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପଥର ଅପସାରଣ କରି ଏକ ଗୋଲାକାର ପିତଳ ପାତ୍ରରେ ଥିବା ସୁନାମୁଦ୍ରାଗୁଡ଼ିକୁ ବାହାର କରିଥିଲା । ସେହି ସୁନାମୁଦ୍ରାଗୁଡ଼ିକୁ ଏକଦା କୁମୁଦିନୀ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ପରିତ୍ୟକ୍ତ କଠୋରୀରୁ ଆବିଷ୍କୃତ କରିଥିଲା ଓ କୁମୁଦିନୀର ଜିମାରେ ହିଁ ସେଠାରେ ତାହା ଲୁଚାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଯାହାର ସନ୍ଧାନ କେବଳ କୁମୁଦିନୀ ହିଁ ଜାଣିଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ରୁବିର ଅର୍ଦ୍ଧଅବରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠରେ ଇଂରାଜୀ, ହିନ୍ଦୀ ମିଶ୍ରିତ ଭାଷାରେ କୁମୁଦିନୀର ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତା କହି ଉଠିଲା: "ପୁଣ୍ଡୁଭାଇ ! ଏଇ ସବୁ ଛାୟା- କେଡ଼େ ଭୟଙ୍କର ! ସେମାନେ ମୋତେ କାବୁ

କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୋ ଗଳା ଚିପିଦେବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ତମକୁ ଏତେ ଡାକୁଛି । ଶୁଣି ପାରୁନାହଁ ?"

ଏଠାରେ କୁହୁକ-ବାସ୍ତବବାଦର ଅନ୍ୟ ଏକ ରୂପକୁ ସଂଦର୍ଶନ କରାଯାଇପାରେ । ରୁବିର ଶରୀର ଓ କଣ୍ଠକୁ ଆଧାର କରି କୁମୁଦିନୀର ଆତ୍ମା ନିଜ ଉପରେ ଘଟିଯାଇଥିବା ବାସ୍ତବତାକୁ ଏଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛି । ବାସ୍ତବରେ କୁମୁଦିନୀ ବିବାହ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇନଥିବାରୁ ଶମ୍ଭୁନାଥ ସମ୍ମୋହନର ଚାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ । ଫଳରେ ଶାରୀରିକ ତଥା ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ଦୁର୍ବଳ ଥିବା କୁମୁଦିନୀ ସମ୍ମୋହନର ଚାପ ସହ୍ୟ କରିନପାରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କୁମୁଦିନୀର ପ୍ରାଣସତ୍ତା ବିଦେଶିନୀ ରୁବିର ପ୍ରାଣସତ୍ତା ସହ ଅତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ହେବା ଫଳରେ ଦୁଇ ସତ୍ତା ପ୍ରାୟ ଏକ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ।

କଥାକାର କୁହୁକ ସହ ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରେକ୍ଷାକୁ ଏଠାରେ ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁଠି ଶମ୍ଭୁନାଥ ନିଜ ସମଗ୍ର ଜୀବନ କାଳରେ ଅର୍ଜିତ ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ରୁବିର ପ୍ରାଣସତ୍ତା ଠାରୁ କୁମୁଦିନୀର ପ୍ରାଣସତ୍ତାକୁ ପୃଥକ୍ କରିବାକୁ କରିଛନ୍ତି ଉଦ୍ୟମ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣସତ୍ତାକୁ ପୃଥକ୍ କରିବା ସମୟରେ ଓଝାର ପ୍ରାଣସତ୍ତା ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ କଲେ ଓଝାକୁ ନିଜର ଆତ୍ମା ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ପରିଶେଷରେ ତାହାହିଁ ଘଟିଥିଲା ଏବଂ ରୁବି ମଧ୍ୟରୁ କୁମୁଦିନୀର ପ୍ରାଣସତ୍ତାକୁ ନିଷ୍କାସନ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଓଝା ଶମ୍ଭୁନାଥ ନିଜେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତର ବାହାରେ ଯେ ଏକ ଜଗତର ସ୍ଥିତି ସର୍ବଦା ରହିଥିଲା ଏବଂ ରହିଛି ସେ କଥାଟି କଥାକାର ମନୋଜ ଦାସଙ୍କ 'ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ପ୍ରହରୀ' ଉପନ୍ୟାସରେ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟତାରେ ପରିପ୍ରକାଶିତ । ପିଢ଼ି ପିଢ଼ି ଧରି ସେହି ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ପ୍ରହରୀ ସାଜିଛନ୍ତି ପ୍ରୋକ୍ତ ଉପନ୍ୟାସର ଏହି ଓଝାମାନେ । ସାଧାରଣତଃ ଅବିଶ୍ୱାସ୍ୟ, ଅବୈଜ୍ଞାନିକ, ଅସତ୍ୟ, ପରିକଳ୍ପିତ ଅଲୌକିକତା ଭଳି ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରହରୀର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅନନ୍ୟ ଅଟେ । ମଣିଷର ଜୀବିତାବସ୍ଥା ଓ ମୃତ୍ୟୁଅବସ୍ଥା ଭିତରେ ଲୁକ୍‌କାୟିତ 'ଆତ୍ମା'ର ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଏ ଉପନ୍ୟାସରେ ପ୍ରମୁଖତା ଲାଭ କରିଛି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରେକ୍ଷାରେ; ସେଇ ପ୍ରେକ୍ଷାଟି ହେଉଛି 'ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକ' । ଏହି ଅଜ୍ଞାତ ମନେ ହେଉଥିବା ଏକ ଜଗତର ସ୍ଥିତି ଓ ଶକ୍ତିକୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଓ ତନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ରର ଆଧାରରେ ଯେ ପ୍ରହରୀ ସାଜି ଜଗି ଆସିଛନ୍ତି ଏହି ଓଝାମାନେ; ତାହାହିଁ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଭାବେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି ଉପନ୍ୟାସରେ ।

ମନୋଜ ଦାସଙ୍କର ଏହି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପନ୍ୟାସକୁ 'ଅତିକଳ୍ପନା' (ରବଭଶ୍ବବଶ୍ବଛ) ଓ 'କୁହୁକ' (ଗବଶସମ) ନ କହି ଏହାର କଥୋପମ ବାସ୍ତବତାକୁ ଅନୁଶୀଳନ କଲାବେଳେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବେ 'କୁହୁକ ବାସ୍ତବତା' (ଗବଶସମ ଜରବକ୍ଷସସ୍ବଞ୍ଜ) ଭଳି ଏକ ବିଷୟ ସହ ସଂଦର୍ଶନ କରାଯାଇପାରେ । ଯାହାର ଆଧାର କଳ୍ପନା ଓ ଉଦ୍ଭଟତାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ବାସ୍ତବାୟିତ ଏକ ସଂଜ୍ଞା; ଯାହା ଅପ୍ରତ୍ୟୟ ମନେ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଦୃଶ୍ୟହୀନ ଜଗତର କଥା କୁହେ; ଆଉ କଥାକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତଥା ଆଲୋଚନାର ଭିତ୍ତିରେ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ । ତାହା ହିଁ ହେଉଛି କୁହୁକ ବାସ୍ତବତାର ମୂଳକଥା ବା ମ୍ୟାଜିକ ରିୟଲିଜମର ମୌଳିକ ଭିତ୍ତି ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ଦାସ, ମନୋଜ, ତନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ପ୍ରହରୀ, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ଷ, କଟକ, ୨୦୦୦

୨. Abrams. M.H. and Geoffrey galt Harpham, A Glossary of Literature Terms, canada, 2014

3. Bowers, Maggie Ann, MAGIC (AL) REALISM, Routledge, New york, ୨୦୦୪

ଅଧ୍ୟାପକ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ

ଗାଙ୍ଗେଶ୍ୱରୀ ଡ଼ିଗ୍ରୀ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପଟ୍ଟାଙ୍ଗି, କୋରାପୁଟ